

Verkställighetsundersökningar och differentiering.

Av aktuarien GÖSTA RINGIUS.

Enligt lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., som trädde i kraft den 1 juli 1946¹⁾, försköts verkställigheten av straffarbete och fängelse mot ett vidsträckt användande av öppna vårdformer och mot en väsentligt ökad gemensamhet.

Gällande regler om straffs verkställande i sluten eller öppen anstalt återfinnas i 44 och 45 §§, som beträffande straffånge stadga, att straffet alltid skall påbörjas i sluten anstalt, men att straffet efter tre månader — och tidigare om särskilda skäl äro därtill — kan fortsättas i öppen anstalt. Är straffånge vid straffets början under 25 år, skall han regelmässigt, så snart ske kan, överföras till öppen anstalt. Beträffande fängelseånge är huvudregeln, att hela straffet skall verkställas i öppen anstalt.

Reglerna om gemensamhet återfinnas i 48—51 §§. Arbetsgemensamhet inträder från straffets början, oberoende av strafftidens längd, och även under fritid vistas fånge tillsammans med en eller flera andra intagna. Befogenheten för anstaltens styresman att föreskriva arbete eller vistelse i enrum har kringgårdats med starka garantier mot missbruk.

Det torde med hänsyn till det ovan sagda ligga i öppen dag, att frågan om en ändamålsenlig fördelning av klientelet på, å

¹⁾ Se N. T. f. Str. 1946 sid 63 ff.

ena sidan, slutna eller öppna anstalt, och, å andra sidan, olika slutna eller öppna anstalter, blir särskilt betydelsefull. Det må nämnas, att för närvarande i Sverige finnas 22 slutna och 19 öppna anstalter, avsedda huvudsakligen för straff- och fängelsefångar.

En allmän bestämmelse om fördelningen av de intagna har meddelats i 26 §, enligt vilken vid de intagnas fördelning och behandling hänsyn skall tagas till bland annat deras ålder, hälsotillstånd, sinnesbeskaffenhet och karaktärsegenskaper. Menlig inverkan de intagna emellan skall så långt möjligt förhindras. Fördelningen skall icke ske efter schematiska linjer, såsom enbart efter straffarten straffarbete eller fängelse, efter åldern eller efter den föregående belastningen utan på det sättet, att sådana intagna sammanföras, vilka bäst passa ihop. Särskilt för unga fångar och för förstagångsförbrytare torde det vara av vikt, att de verkställa straffet i en miljö, som kan befrämja deras sociala anpassning efter utståndet straff och överhuvud ge dem goda impulser.

För att det skisserade programmet skall kunna förverkligas i praktiken, har lagen i 43 § föreskrivit en särskild undersökning beträffande de straff- och fängelsefångar, som ha en strafftid av minst sex månader. Undersökningen skall, enligt fångvårdsstyrelsens anvisningar, utföras av anstaltens styresman under medverkan av läkare och så fullständigt som möjligt redogöra för den intagnes „levnadsomständigheter, personliga utveckling, hälsotillstånd, anlag och kunskaper“.

Till ledning för arbetet med verkställighetsundersökningarna har fångvårdsstyrelsen fastställt blanketter, vilka dock ej behöva användas, om deras uppställning med hänsyn till särskilda omständigheter ej anses lämplig. Vid blanketternas avfattande har, eftersom undersökningen har ett rent praktiskt syfte, särskild uppmärksamhet ägnats åt att begränsa uppgifterna till vad som är väsentligt för anstaltsplaceringen och behandlingen i övrigt. Då anstaltsbehandlingen ytterst har till syfte att främja den intagnes återanpassning i samhället, har särskilt stor vikt lagts vid sådana förhållanden, som kunna ha medverkat till att

den intagne begått brott, och åt möjligheterna att genom åtgärder under anstaltstiden förebygga förnyad brottslighet av den intagne.

Med hänsyn till att undersökningsklientelet skall jämlikt 1 § lagen den 18 september 1943 om villkorlig frigivning villkorligt frigivas har jämväl i blanketterna beretts utrymme för konkreta förslag till åtgärder av betydelse för eftervården. Det kan ock förtjäna framhållas, att uppgifterna under rubrik „Den aktuella brottsligheten“ i blanketten i det största antalet fall direkt kunna överföras till det avgångskort, som i samband med den villkorliga frigivningen skall från fångvårdsanstalt insändas till centrala fångregistret.

Det skriftliga materialet för undersökningen hämtas huvudsakligen från den utskrift av rättegångsprotokollet, som det åligger den dömande domstolen att tillhandahålla; eventuellt kan protokollet begränsas till att avse vad som är av betydelse för vinnande av kännedom om den dömdes personliga förhållanden eller om bevekelsegrunderna till eller de huvudsakliga omständigheterna vid brottet. I protokollet finnes intagen särskild förundersökning, såvida icke därmed avsedd utredning ändock är tillgänglig. Förundersökningen, som oftast verkställs av vid domstol anställd person, skyddskonsulent, skyddsassistent, tjänsteman vid skyddsförening eller annan socialt verksam person, utreder främst den tilltalades karaktär, levnadsomständigheter och personliga förhållanden i övrigt samt utmynnar i förslag till de åtgärder, som förundersökaren funnit lämpligast för hans rättande. I flera fall har därjämte verkställts sinnesundersökning, varvid verkställighetsundersökningen i allmänhet kommer att med smärre kompletteringar utgöra ett koncentrat av sinnesundersökningen.

Den av fångvårdsstyrelsen fastställda, för *styresman* avsedda blanketten innehåller — förutom vissa identifieringsuppgifter — följande rubriker:

- 1) Uppväxt- och hemförhållanden.
- 2) Skolundervisning med angivande av art av skola, antal

genomgångna klasser, eventuell avgång från folkskola utan att erforderligt kunskapsmått inhämtats.

3) Värnpliktstjänstgöring och eventuellt anledningen till att den icke fullgjorts.

4) Tidigare yrkesutbildning och anställningar, varvid även skall uppgivas sysselsättning under anstaltsvistelser, där sådana förekommit.

5) Föregående asocialitet och behandling, missbruk av alkohol och åtgärder med anledning därav.

6) Den aktuella brottsligheten.

a) brottets beskaffenhet, bland annat kort beskrivning av förfarandet, eventuellt av ett typfall, uppgift om värdet av tillgripen egendom, annan uppkommen skada, ålagd skadeståndsskyldighet m. m.

b) den intagnes situation vid brottet med avseende på ekonomiska och sociala omständigheter, arbetsförhållanden och alkoholpåverkan.

c) faktorer, som sannolikt medverkat till brottsligheten.

7) Den intagnes förhållande till anhöriga och andra närstående, försörjningsskyldighet och bristande kontakt med familjen.

8) Yrkeskunnighet, yrkesanlag och behov av utbildning; sammanfattning av resultatet av eventuellt verkställd anlagsprövning.

9) Den intagnes egna önskemål beträffande sysselsättning, utbildning och anstaltsplacering med redovisande av de skäl han anfört.

10) Styresmannens förslag till anstaltsplacering och behandling i övrigt.

11) Råd och anvisningar beträffande eftervården.

Den för *läkare* avsedda blanketten innehåller följande rubriker:

1) Personlighetsutveckling, hereditet, medicinsk och social anamnes.

2) Kroppsligt tillstånd och arbetsförmåga.

3) Intellektuell utrustning, redogörelse för utförda test och andra psykiska prov; yrkesanlag samt särskilda kunskaper och intressen.

4) Psykisk läggning i övrigt, bland annat tecken på psykisk sjukdom och särskilda reaktionsbenägenheter såsom intolerans mot isolering och abnorm alkoholreaktion.

5) och 6) motsvara punkterna 10) och 11) i den för styresman avsedda blanketten.

Verkställighetsundersökningarna utföras endast vid vissa av de slutna anstalterna, för närvarande beträffande männen vid elva och beträffande kvinnorna vid två. Enhetligheten torde främjas därav, att antalet undersökande styresmän och läkare icke är alltför högt. Under tiden den 1 juli 1946 till den 30 juni 1947 inkommo till fångvårdsstyrelsen 858 berättelser över verkställighetsundersökningar.

Samtliga läkare, som utföra undersökningarna, äro psykiater, och deras berättelser ha närmast karaktären av en summarisk psykiatrisk undersökning.

Sedan undersökningen slutförts, skola berättelserna i två exemplar insändas till fångvårdsstyrelsen, varjämte rättegångsprotokollen skola bifogas. Den vanliga tiden för undersökningen är en månad, vilken dock av styrelsen kan utsträckas med ytterligare en månad.

Med ledning av de inkomna berättelserna fördelar styrelsen de intagna på de anstalter, som i varje särskilt fall finnes lämpligast. Yngre intagna med fallenhet för jordbruksarbete sändas till någon av kolonierna Lockerud eller Aby, äldre intagna till fångvårdsanstalten i Mariestad eller till kolonien Singeshult. Intagna med goda kroppskrafter och god arbetsförmåga placeras i någon av kolonierna Stöpsjön eller Halm-sjön för sysselsättning med väg-, anläggnings- eller skogsarbete, därest de icke böra erhålla utbildning i yrke, som är representerat bland fångvårdens arbetsgrenar. Intagna, äldre eller yngre, som äro svårdisciplinerade och utöva ett skadligt inflytande på ordningen vid de slutna anstalterna, placeras i fångvårdsanstalten i Kalmar etc. De flesta anstalterna ha sin speciella uppgift och mottaga ett speciellt klientel.

Därest fångvårdsstyrelsen, efter föredragning av berättelsen över verkställighetsundersökningen, beslutar, att den intagne skall kvarstanna i undersökningsanstalten, återsändes ett exemplar av berättelsen jämte rättegångsprotokollen till anstalten ifråga, medan om styrelsen beslutar förflyttning, ett exemplar av berättelsen jämte rättegångsprotokollen översändes till den anstalt, dit förflyttning skall ske. Härigenom kunna tjänstemännen vid sistnämnda anstalt redan före fångens ankomst skaffa sig kännedom om denne.

Ett exemplar av berättelsen arkiveras i fångvårdsstyrelsen. Berättelserna torde med tiden få ett betydande värde för kriminologisk forskning, då de i lättillgänglig form innehålla uppgifter om samtliga personer, som intagits i anstalt för undergående av frihetsstraff i minst sex månader. Det torde kunna diskuteras, huruvida icke berättelserna, på vilka mycket omsorgsfullt arbete nedlagts av styresmän och läkare, i framtiden skulle kunna av fångvårdsstyrelsen utlånas och tjäna till upplysning för domstol, som överväger att beträffande verkställighetsundersökt person förordna om sinnesundersökning vid återfall i brott.

Ifråga om straff- och fängelsefångar, som icke ha en straff-tid av minst sex månader äger fångvårdsstyrelsen förordna om verkställighetsundersökning, vilket dock skett i endast ett fåtal fall.

Under förarbetena till lagen diskuterades ett obligatoriskt undersökningsförfarande jämväl beträffande korttidsfångarna, men tanken måste uppges på grund av de praktiska svårigheter, som voro förenade därmed. Det torde vid fördelningen av korttidsfångarna, av vilka de flesta dömts till straff av allmänpreventiva skäl, t. ex. den stora gruppen rattfyllerister, framför allt vara av vikt tillse, att de icke under strafftiden utsättas för menlig påverkan från andra intagna. Härvid är dock även att observera, att en större grupp hyggliga, icke i egentlig mening kriminella, intagna kunna ha ett gynnsamt inflytande på och taga ledningen över en annan, mindre grupp intagna.

Fördelningen av korttidsfångarna — för vilka bland annat

kolonierna Bogesund, Skogsgård och Smälteryd äro uteslutande avsedda — grundar sig för dem, som varit häktade, på de intagningskort, vilka av styresmännen vid anstalterna insändas till centrala fångregistret. På dessa kort antecknas av styresmannen den intagnes önskemål och styresmannens eget förslag om anstaltsplacering, arbete under anstaltstiden m. m. Skulle den dömda ha varit förut straffad, framtages hans avgångskort ur registret, varvid fångvårdsstyrelsen har ett ändå fylligare material vid sin bedömning. På avgångskorten har anstaltens styresman och andra högre tjänstemän antecknat summariska omdömen om den frigivnes uppförande och arbetsflit m. m. under anstaltstiden, vilka uppgifter, som alltid avgivits omsorgsfullt och intresserat, äro av största värde, speciellt då vid återfall fråga om anstaltsplacering åter blir aktuell.

I de fall, där den dömda varit på fri fot, insänder domstolen utslaget till fångvårdsstyrelsen. Har förundersökning verkställts — i de till styrelsen under första halvåret 1947 inkomna 1430 ärendena hade sådan undersökning verkställts i 107 fall — bifogas undersökningen, i annat fall bifogas utskrift av rättegångsprotokollet i vad rör den dömdes personliga förhållanden. Med ledning av de inkomna uppgifterna och av eventuellt avgångskort bestämmer styrelsen i vilken anstalt den dömda skall intagas, när utslaget vunnit laga kraft mot honom. Beslutet härom expedieras jämte utslaget för verkställighet till länsstyrelsen i det län, där den dömda vistas. Sedan verkställigheten börjat, översänder fångvårdsstyrelsen förundersökningen eller protokollstransumtet till intagningsanstalten.

Erfarenheterna av det tillämpade systemet för fördelningen av de intagna ha varit goda. Vidkommande korttidsfångarna har det visat sig, att de ojämförligt flesta intagas i den av fångvårdsstyrelsen anvisade anstalten och undergå hela straffet på denna anstalt. Långtidsfångarna däremot måste ofta till en början förflyttas till anstalt, där verkställighetsundersökningar äga rum, varefter beslut om den slutliga anstaltsplaceringen icke kan fattas, förrän berättelsen över undersökningen inkommit till styrelsen.

De i fångvårdsstyrelsen arkiverade berättelserna användas icke endast i ärenden om förflyttning, t. ex. då intagen, som förflyttats till viss anstalt, av styresman föreslås till annan anstalt eller själv begär förflyttning, utan tjäna även till upplysning i ärenden angående t. ex. permission, frigång eller understöd. Det arkiverade exemplaret utlånas vidare till styresman och läkare, som ha att vid återfall av undersökt fånge göra en ny undersökning.

Med ledning av berättelserna har ett särskilt register upprättats över kunniga yrkesmän i byggnadsbranschen. Registret föres av den tjänsteman i styrelsen, som bland annat har till uppgift att tillse, att fångarbetskraft om möjligt erhålles till de reparations- och byggnadsarbeten, som bedrivs i fångvårdens egen regi. Dessa arbetare — snickare, murare, plåtslagare, elektriker m. fl. — sysselsättas såvitt möjligt i sitt yrke under anstaltstiden.

Ett undersökningsförfarande, motsvarande det för straff- och fängelsefångar gällande, tillämpas även angående vissa andra intagna. I verkställighetslagens 56 och 63 §§ stadgas sålunda om undersökning av samtliga personer, som dömts till ungdomsfängelse, förvaring eller internering.